

სასჯელის ცალკეული სახეები საინგილოში (ფიცი და წყველა)

ძველი ქართული ისტორიული პროვინციის – ჰერეთის ის ნაწილი, რომელსაც ამჟამად საინგილო ეწოდება, საქართველოსგან ხანგრძლივი მოწყვეტის გამო, სხვა კუთხეებთან შედარებით მეცნიერულად ნაკლებადაა შესწავლილი, ვინაიდან ამ რეგიონში ინტენსიური მუშაობა შეუძლებელი იყო. მიუხედავად ამისა, ერის საუკეთესო ტრადიციების მქონე საინგილოს მოსახლეობა, მძიმე პირობების მიუხედავად მთლიანად ინარჩუნებს ქვეყნის კულტურისადმი ერთგულებას. ისინი დღემდე დიდი სიმტკიცით და ბრძოლით იცავენ თავიანთ ეროვნულ ზნე-ჩვეულებებს, ქართულ ხასიათს და სარწმუნოებას.

ფიცი, როგორც სასამართლო მტკიცებულება თითქმის ყველა ხალხის სამართალწარმოებისთვისაა ცნობილი. საქართველოში მას ვხვდებით ქართული სამართლის არაერთ ძეგლში. უფრო მეტიც, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნი მას პირველხარისხოვან მტკიცებულებად აღიარებს, ვინაიდან ფეოდალურ საქართველოში ფიცის გამოყენება სხვა მტკიცებულებებთან შედარებით, უფრო ინტენსიური იყო (*მეტრეველი 2009: 422*).

ფიცი, როგორც მტკიცებულება სათავეს ბიბლიიდან იღებს. კერძოდ, აბრაამს ღმერთმა რამოდენიმე ალთქმა დაუღო; თავისთავად ღვთის ალთქმა მტკიცე და დაურღვეველი იყო, მაგრამ მეტი დამაჯერებლობისთვის ფიცით განმტკიცდა. სამოციქულო ამის შესახებ იუწყება, რომ „რამეთუ ბრაჰამს აღუთქუა ღმერთმან, ვინაიდან არავინ იყო უფროისი, რომელსამცა ფუცა, ფუცა თავისა თვისისა. და თქუა, ვითარმედ: კურთხევით გაკურთხო შენ და განმრავლებით განგამრავლო შენ. და ესრეთ სულგრძელ იქმნა და მიემთხვა ალთქუმასა. რამეთუ

კაცთა უფროისისა მიმართ ფუციან, და ყოვლისა ცილობისა მათისა დასასრულსა დასამტკიცებლად ფიცი არს (ახალი აღთქმა 2005: 420). დაფიცება ბიბლიაში არაერთგზის გვხვდება. ახალი აღთქმის მიხედვით, ჰეროდე მეფემ ფიცით აღუთქვა ჰეროდიადს ასულს მას მიცემად რაც ითხოვოს. ასული დედამისთან წინასწარ იყო შეპირებული, წინასწარმეტყველისა და წინამორბედის იოანე ნათლისმცემლის თავი მოეთხოვა. „და შე-ღათუ-წუხნა მეფე იგი, არამედ ფიცისა მისთვის და მის თანა მეინაჯეთა ბრძანა მიცემად იგი მას“ (ახალი აღთქმა 2005: 28). რაოდენ გასაოცარიც არ უნდა იყოს, ჰეროდე მეფემ ფიცის გატეხვას „ცოდვის მოკიდება“ ამჯობინა. ამიტომ შეგვახსენებს სიბრძნე ზირაქისა, რომ „ფიცთა ნუ დააჩვევ პირსა შენსა“ (აბუღლადე 1973: 128), ვინაიდან მან შეიძლება ცოდვის მონა გაგვხადოს. ურიგო არ იქნება წმინდა მამათა დარიგებაც გავეითვალსიწინოთ „არასოდეს დაიფიცო არც იმაზე რაც საეჭვოა და არც იმაზე რაც უეჭველია“. იუდა ქრისტეს გამცემმა, თავისი ბოროტი ზრახვის დასტურად, დაიფიცა კიდევაც. როცა ბჭობდნენ მღვდელმთავარნი, რა მიზეზი ეპოვნათ, რომ მოეკლათ მაცხოვარი, აჰა, გამოჩნდა იუდა, ერთი თორმეტთაგანი, მივიდა და გააჩუმა ყველანი... რის მიცემას ინებებთ ჩემთვის, თუკი მას მოგცემთ? გაუკვირდათ და არ ირწმუნეს მისი, რომ სიმართლეს ამბობდა. როცა ფიცით დაამოწმა, თუ მისცემდნენ ოცდაათ ვერცხლს, მოძღვარს მათ ხელში ჩააგდებდა, უფრო მეტად გაკვირდნენ (წმინდა მამათა 2002: 42).

ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში ფიცის ორგვარი მნიშვნელობა გვხვდება. 1) ფიცი – აღთქმა, სიტყვის მიცემა, ჩვეულებრივ რაიმე წმინდათაწმინდის მოხსენიებით. გადატანით – დარწმუნება, დაჯერება ვისიმე რაიმე ფაქტის სისწორეში, სინამდვილეში; მტკიცება, დასაბუთება-ფიცილი. 2) ოფიციალურად – ერთგულების აღთქმა, წესისა და კანონების მიხედვით, მოქცევის პირობა (ქართული 1962: 127).

ცრუ ფიცის მიცემა ან ფიცის გატეხვა, ხალხის რწმენით ღვთის საწინელ რისხვას იწვევდა. ფიცის

დაცვა, დაურღვევლობა წმინდა საქმედ ითვლებოდა. „სამშობლო მიწის მცველებმა/ვერ მოახერხეს გაქცევა/ისევ სიკვდილი ირჩიეს/ვიდრეღა ფიცის დარღვევა“.

საქართველოში, განსაკუთრებით მთიან რეგიონებში ხატზე დაფიცება ყველაზე უფრო ძლიერი ფიციაა. წერილში „ფშაველები“ ვაჟა ფშაველა ჩამოთვლის თუ რას ფიცულობდნენ: „ემ ცეცხლის სინათლის მადმა“, „ედეღამიწის მადმა“, „მოღალულის მზის მადმა“. აგრეთვე ფიცულობდნენ „ხარის ქედს“, „პურის ნაწილს“, შესანიშნავი მეფეების სახელებს, უფრო „თამარ მეფეს“, „ლაშარის ჯვარს“. მწყემსი მეცხვარე „სავსე (ცხვრით) მინდორს“, „ცხვრის სამღოს“. გასათხოვარი ქალი, თუ ძმები ჰყავს უფროს ძმას, თუ უძმია – „აგრემც მიშველის ღმერთი“, „აგრემც მიშველის კვირა მადლიანი“. გათხოვილი ქალი – შვილებს, ხოლო უშვილო ძმებს (დავითა შვილი 1990:42).

ფიცის ფორმულები, ისევე როგორც დალოცვის, წყევლის და მსგავსი სემანტიკის შემცველი გამოთქმები, მყარ კონსტრუქციებს ქმნიან. „ისინი შედარებით ნაკლებად ემორჩილება გარეგავლენებს და ინარჩუნებს თავისთავადობას“ (ე. დადიანი, მ. მიქაუტაძე, 2009: 321).

ამ მხრივ საინტერესოა ფიცის ფორმულები ინგილოურ დიალექტში როგორი ლოკალური თავისებურებებით გამოირჩევა, თავსმოხვეული უცხო რელიგიის პირობებში რამდენად არის შენარჩუნებული ქართული რეალობისთვის დამახასიათებელი კონსტრუქციები. აღნიშნული საკითხი დღემდე არავის გაუხდია კვლევის საგნად და სამეცნიერო ლიტერატურაში მონაცემები თითქმის არ გვხვდება. ამიტომაც ძირითადად ვეყრდნობით საქართველოში მცხოვრებ ინგილოებთან მოპოვებულ საველე ეთნოგრაფიულ მასალას და ნ. როსტიაშიველის ინგილოურ ლექსიკონს, აგრეთვე პერიოდული პრესის მასალებს.

საერთოდ, წმინდა სახარებაზე დაფიცება, ისევე როგორც ხატზე, საინგილოშიც გავრცელებული ყოფილა. ძველად, მტრის ხშირი შემოსევების დროს

(განსაკუთრებით შაჰ-აბასის თავდასხმების ხანაში), ეკლესიებიდან საეკლესიო განძეულობის გახიზვნის ტრადიციამ, მოსახლეობაში – ცალკეულ ოჯახებში, არალეგალური ქრისტიანული სამლოცველოებისა და წმინდა ადგილების მოწყობამ, საინგილოს ქართული მოსახლეობის ნაწილი იხსნა ეროვნული გადაგვარებისაგან. ერთ-ერთ ასეთ საოჯახო სამლოცველოს წარმოადგენს „ხუციანთ ოთხთავი“. ხუციშვილების ოჯახში თაობიდან თაობას რელიქვიად გადაეცემოდა წმინდა ოთხთავი, რომელსაც ხალხში „ხუციანთ ოთხთავს“ უწოდებდნენ. „ეს ოთხთავი საეკლესიო ნივთებთან ერთად კიდობანში იყო ჩასვენებული, რომელიც ამ სიწმინდისათვის აგებულ მომცრო შენობაში იდგა. სახლი და კიდობანი დღესაცაა შემონახული, მაგრამ თვით „ხუციანთ ოთხთავი“ და სხვა სიწმინდენი 30-იან წლებში მთავრობის წარმომადგენლებმა წაიღეს“ (თორია 2003: 107). ხუციშვილების ოჯახის წევრებმა მიუხედავად ძალდატანებისა არ უღალატეს მამა-პაპათა სარწმუნოებას. ეკლესიიდან წაღებული წმინდა სახარებისა და სხვა საეკლესიო ნივთების მხოლოდ ფიზიკურ გადარჩენას და პასიურ შენახვას როდი დასჯერდნენ. „ოთხთავის დაცვის ადგილმა შეცვალა მამადიანთა მიერ გაუქმებულ-განადგურებული ეკლესიები და იდუმალ სამლოცველოდ იქცა... იგი ქურმუხის წმინდა გიორგის სალოცავის შემდეგ ყველაზე წმინდა ადგილად ითვლებოდა“ (ბოკუჩავა 1999: 27). რაც ჩვენთვის ნიშნადობლივია, ეს „ხუციანთ ოთხთავი“ ისე სწამთ, რომ მას უბრალოდ არ ახსენებენ. განსაკუთრებით დიდ შემთხვევაში თუ დაიფიცებენ, ისევე როგორც ქურმუხის საყდარზე (ოქროპირიძე 1989: 117). ირ. ოქროპირიძე, რომელიც XIX საუკუნის II ნახევარში ამ მხარეში ბლალოჩინად მსახურობდა, წერდა: ბევრი ინგილო ავადმყოფობისას საღმრთოსა და სანთელს ჰპირდება ამ ოთხთავს, ოღონდ მალე გამოჯანმრთელდეს. ბედნიერ დღეს აქ მოდიან. ოთხთავს მამლებს უკლავენ და სანთლებს უნთებენ. ჩემზე წინმსახურ ბლალოჩინებს უსურვებიათ ამ სახარე-

ბისა და კილობნის გადმოტანა ეკლესიაში, მაგრამ ხუციანთ არ დაუნებებიათ. ეგ ჩვენს გვარში უნდა ინახებოდეს, თორემ არ გვიყაბულებს და გაგვიწერებაო. ხალხსაც უარი უთქვამს მის იქიდან დაძვრაზე (*ოქროპირიძე 1989: 117*).

საქართველოში, ბარის რაიონებში დაფიცება ძირითადად ეკლესიაში ხდებოდა მღვდლის თანდასწრებით, ხოლო მთაში, ხატში ხევისბერებისა და ე.წ. დეკანოზების მონაწილეობით. „ხუციანთ ოთხთავზე“ ანუ წმინდა სახარებაზე დაფიცება ქრისტიანული წესით დაფიცების ნიმუშს წარმოადგენს. იმდენად განუზომელი იყო აღნიშნული ოთხთავის მნიშვნელობა, რომ „გამამკმადიანებულიც კი ამ სახარებაზე იფიცებდა“ (*ბაქრაძე 1866: 2*).

აღნიშნული სახარება ვახტანგ მეფის დროინდელი და მის მიერ დაბეჭდილი ყოფილა ტფილისში. ხოლო კრებული შეიცავდა ლოცვანს, უამნს, ზადიკს და სამოციქულოს. საეკლესიო ნივთებს შორის იყო სანაწილე, მსგავსი საათისა, რომაული ციფრებით, სეფისკვერის ბეჭედი მარმარილოს ქვისა, წმ. ბარძიმი ჩუქურთმიანი და ბარძიმი ვერცხლისა, ფეშხუმი, ღრუბელი, ვერცხლის ჯვარი დროშაზე გასაკეთებლად თვლებით გამშვენებული და სხვა. ხუციშვილების ოჯახში შენახული „ოთხთავის“ ბრაღია, რომ ეს განაპირა კუთხე სრულიდ არ მოსწყდა საქართველოს და დაიცვა თავისი ქართველობა, ენა და რჯული. მისივე ბრაღია, რომ ლექთა ძალმომრეობამ ვერ დაჩაგრა ეს ერთი მუჭა ხალხი და ინგილო ისევ დარჩა ქართველად (*ჯანაშვილი 1894: 2*).

ხუციშვილების ოჯახის ასეთი გულმოდგინება და თავგანწირვა ხალხმა სათანადოდ დააფასა. ამ ოჯახის დიდი ღვაწლის გამოხატულებაა ინგილოებში ფიცის ფორმად მიღებული „დიდოქალევიმა“ ანუ „წმინდა ოჯახების მადლმა“, ე.ი. ეკლესიის მსახურ ოჯახებს იფიცებდნენ. ასეთები იყვნენ ხუციშვილების, ბარბაროვეების ოჯახი, სადაც კრძალვით ინახებოდა საეკლესიო ნივთები.

დღესაც გრძელდება ტრადიცია. დედოფლისწყაროს რაიონის სოფელ სამთაწყაროში, სადაც გამუსლიმანებას გამოქცეული ინგილოები ცხოვრობენ, სარდალაშვილების ერთ-ერთ ოჯახში, მარანში ინახება მაცხოვრის გარდამოხსნა და სხვა ხატები. დღესდღეობით უმჯობესია გარდამოხსნის უძველესმა ნიმუშმა ეკლესიაში დაიდოს ბინა, მაგრამ ამ ოჯახის წევრები მის იქიდან დაძვრას ეწინააღმდეგებიან (*კვაშილავა 2013*: 5).

ინგილოების მგზნებარე და ცოცხალი ქრისტიანული სარწმუნოება ფიცის ფორმებშიც აისახა. მაგ: ქურდობაში ბრალდებული შემდეგნაირად იფიცებოდა: „წმინდა სახარებისამ არ ამიღია“ ან „წმინდა სახარების მადლმა არ მომიპარავს“. ფიცის ფორმის თავისებურებას წარმოადგენს „მადლის“ „მა“ თავსართით მოხსენიება. სახელდობრ: სახარევაჲსმა – სახარების მადლმა, ზისმა – მზის მადლმა, ღმერთიმა – ღმერთის მადლმა, პურიმა – პურის მადლმა და ა.შ. (*როსტია შვილი 1978*: 95-170).

ქრისტიანული რელიგიური დღეობა-დღესასწაულების განუყოფელი ნაწილია ღვინო და ე.წ. ზედაშეები – ინგილოურ დიალექტზე „დადაშა“. დადაშასთვის ერთ გარკვეულ ქვევრს შეარჩევენ და ყოველწლიურად აქ ინახავენ ღვინოს. რაც არ უნდა ცუდი მოსაყალი იყოს, აღნიშნულ ქვევრს მაინც გაავსებენ. „დადაშები ეზოში გვაქვს ჩაყრილი. დადაშას ჯერ სიპ ქვას დააფარებენ ზემოდან, მერე მიწას დააყრიან. დღეობაზე ახდიან ხოლმე. ეს ქვევრი მარტო ერთ ოჯახს ეკუთვნის და არა მთელ გვარს, მაგრამ ქვევრის პატრონი პატიუობს ხოლმე სხვა თავის გვარის ხალხსაც. საკლავს იქვე, დადაშასთან დაკლავენ... დადაშა იციან 3, 5, 15, 25 ვედრიანი. ვედროში 12 ლიტრი ჩადის (*ბარდაველიძე 1961*: 2 და *კვაშილავა 2013*)“. ამ ქვევრის მოპარვა ან ერთი ადგილიდან ამოღება და სხვა ეზოში ჩადგმა არ შეიძლება, იტყვიან: „დადაშაც გაგიწყრვისო“. ე.ი. ეკრძალებიან დადაშას ხელის ხლებას, ვინაიდან სწამთ, რომ „დადაშად მოგლიჯა და ამიტომ „დადაშად გოუწყრა“, ყბად გოამრუდა“

(*როსტიაშვილი 1978: 65*). ზედაშესაღმი მოკრძალებული დამოკიდებულება დაფიცებაში შემორჩა, იციან თქმა „ზედაშეს მადლმა“.

ინგილოურ დიალექტში ფიცის გამომხატველ სიტყვა-გამოთქმათა ძირითად კომპონენტად გვხვდება „ღმერთიმა“, ღმერთის მადლმა, „სულიმა“ (სულის მადლმა), „შენთან ნაჭამ პურიმა (შენთან ნაჭამ პურის მადლმა)“. როგორც ჩანს, დაფიცების ფორმები ძირითადად ქრისტიანული სარწმუნოებიდან მომდინარეობს. რას არ აკეთებდნენ ამ რწმენის შესანარჩუნებლად. სწორედ ქრისტიანობამ შეუნარჩუნა საინგილოს ერთი ნაწილი თავის ერს და საქართველოს. დაფიცება ყველაზე მისაღები ფორმა იყო შფოთისა და გაუგებრობის ასაცილებლად. XIX საუკუნეში, როდესაც ცრუმორწმუნეობა ხალხში გავრცელებული იყო, სხვადასხვა სადავო და საეჭვო საქმეებს ფიცით აგვარებდნენ. პრესის მასალების მიხედვით, ამ მხრივ არც საინგილო ყოფილა გამონაკლისი. კერძოდ, ინგილოებში მძივები ყველას ჰქონდა. გავრცელებულა შეხედულება თითქოს მათ შეეძლოთ აბრეშუმის ჭიის დახოცვა. საბოლოოდ მძივების მავნებლობის ძალა აბრეშუმისათვის დადასტურებულა. ერთ-ერთ გაქნილ მკითხავს ყორაღნელებისთვის (სოფელი) გამოუცხადებია, რომ ამოიღებდა მტრისგან ჩამარხულ მძივებს, რომელიც მკითხავს თავისი თანაშემწის დახმარებით წინასწარ ჰქონდა ქილებით ჩამარხული ფულების მოსახვეჭად. ეს საქმე თავდაპირველად ფიცით დააშოშმინეს, მაგრამ ლანძღვა და წყევლა გაგრძელდა. დაპირისპირების ასაცილებლად ისევ დაფიცებას მიმართეს. ამის გამო თქვეს, რომ „სოფელში კომლად ერთმა კაცმა უნდა დაიფიცოსო, რომ იმათ სახლში ამ ჟამად მძივები არც აქვთ და არც იქონიებენ ფიცის შემდეგაო. ხალხი ფიცზე გასვლისათვის მოემზადა და აი, ამ დროს მრავალმა უარი თქვა ფიცზე, თითქოს იმისთვის, რომ ფიცი ღვთის ხმალი არის და იმის ქვეშ ხალხის ჩაგდება კარგი არ იყო“ (*ჯანაშვილი 1867: 4*).

საანალიზო მასალებში მიცვალებულის სულის დაფიცება არ გვხვდება. საკუთარი სულის დაფიცებისას, ფიცი თვითკრულვის ფორმით გამოიყენება. სახელდობრ, „სული მამიკედოს!“ (*კვაშილავა 2013*). რთული კონსტრუქცია გვაქვს წყევლით ფიცისას, როგორიცაა ინგილოური „დარისხაჲ“, ესა და ეს მომიკედეს (შვილი ან და ან ძმა) თუ მე ესა და ეს გავაკეთო... ზოგჯერ წყველა წინ უძღოდა დაფიცებას და ცრუ ფიცის შემთხვევაში, წყველა ცრუ მოფიცარზე გადავიდოდა. ტყუილად დამფიცებელს კი – ხალხის რწმენით, ღმერთი სჯიდა, ვინაიდან მაწყევარი დამნაშავე პირის დაწყველით, ღმერთს ანლობდა დამნაშავეს დასჯას. ცხადია, „ღმერთის სახელით კაცის შეწვენება ქრისტიანული ზნეობის საწინააღმდეგო და ყოველთა უსაშინლესი ცოდვაა (*მართლმადიდებლის... 2002: 117*). ამდენად, დაწყველა ღმერთმა გადაუხადოსო ყველაზე თავაზიან წყველა-კრულვად ითვლება. ამის შესახებ წმინდა ეპისკოპოსი გაბრიელი (ქიქოძე) შენიშნავდა: ზოგიერთი წყველასა და შეწვენებას ისეა მიჩვეული, რომ თუ გული მოუვიდა თითქმის ყოველ წამს, მცირე რაიმეზე მაშინვე საშინელ სიტყვებს იმეორებს: დაწყველოს ღმერთმა, დალახვროს წმინდა გიორგიმ და სხვა მისთანა. ეს სამწუხარო ჩვეულება მრავალი ახლანდელი ქრისტიანის გულში იმისათვის არის დანერგილი, რომ ისინი დაუფიქრებლად დაპარაკობენ და ცხოვრობენ, თავიანთ ცხოვრებასა და ხასიათს არ განსჯიან და არ განიხილავენ, თვისთა ენათა და ცუდი ზნისათვის აღვირსხმა არ შეუძლიათ... ზოგიერთი კაცი ისეთი სუსტი და საცოდავია, რომ მისი ჭკუა კი არ მართავს ენას, არამედ მის ჭკუას ენა წარიტაცებს და ჯურღმულში აგდებს (*წმინდა გაბრიელ ეპისკოპოსი... 2013: 16*).

წყველის, როგორც სასჯელის არსებობას და მის შინაარსს განაპირობებდა რელიგიური ფაქტორი. კერძოდ, საზოგადოების, ხალხის რწმენა იმისა, რომ პიროვნების მიერ წარმოთქმულ საწყევარ სიტყვებს, აუცილებლად მოჰყვებოდა ის შედეგი, რაც წყველისას იყო

გადმოცემული, ანუ დაწყევლილის, მისი ოჯახის წევრების, შთამომავლების გაუბედურება, ამოწყვეტა და მისთანა.

დალოცვა-წყევლას დასაბამისეული ისტორია აქვს. ძველ აღთქმაში ხშირად გვხვდება აღნიშნული ფორმები, რომლითაც ღვთის მგმობელნი იწყევლებიან და მაქებარნი ანუ საქმით მადიდებელნი, ღვთისაგანვე ილოცებიან. ძველი აღთქმა წყევლის ფორმების გამოყენების თვალსაზრისით, მკვეთრად განსხვავდება ახალი აღთქმისაგან. აქ ისინი ძალზე იშვიათია. თუმცა ე.წ. „დაკრულვას“ მეტად მძიმე შედეგები ჰქონდა. საეკლესიო სამართლის მიხედვით, ეკლესია მას მიმართავდა იმ შემთხვევაში, როდესაც ჩადენილი იყო სქესობრივი ზნეობის დამრღვევი დანაშაული, მკრეხელობა, მკვლელობა.

წყევლა-კრულვას იცნობს ყველა ხალხის ეთნოგრაფია და ფოლკლორი. იგი გვხვდება უძველეს სიგელ-გუჯრებში, იურიდიულ დოკუმენტებში, ხალხურ პოეზიაში და ა.შ. მაგ: საინგილოში შემორჩენილი თქმულების მიხედვით, ქურმუხის წმინდა გიორგის ეკლესიის კართან აღმართული ლოდები, აკენიანი ქალის გამოსახულებას წარმოადგენს. ამბობენ, რომ ეს ქალი ღმერთს დაუწყევლია და გაუქვავებია იმიტომ, რომ ბავშვი გასვრილა და მას პურით გაუწმენდია.

ერთი სიტყვით, წყევლისას ვლინდება სიტყვის მაგიური ძალის რწმენა. წყევლის ფორმულებში ნათლად ჩანს ხალხის დამოკიდებულება სოციალური, ეროვნული და საყოფაცხოვრებო პრობლემებისადმი. წყევლა-კრულვა არის ცოცხალი ორგანიზმი, რომელშიც ასახვას პოულობს როგორც ისტორიული ძნელებელობა, ისე დღევანდელობის თანამდევი პრობლემები. ისტორიული უკუღმართობის გამო უწევდა ინგილოელ ქართველს ავადმყოფობისას მოლასთან მისვლა. „მოლამ რასაკვირველია ავადმყოფობის არაფერი იცის, ზოგმა წიგნი საერთოდ არ იცის. მაგრამ რომელსამე საგალობელს დაჰბლაჯნის ერთ ფარატინა ქაღალდზე და, თუ ქრისტიანია ავადმყოფი, ხშირად წყევლა-კრულვასაც

დაუწერს და მისცემს გლეხს, თანაც ეტყვის: ისეთი დუვა დავწერე (ე.ი. მოლის წიგნი), რომ ყმაწვილი თუ კუდიანს ძლიერ არ შეუპყრია, ღმერთია მოწყალე მალე მორჩებაო“ (*ჯანაშვილი 1913*: 170).

ისტორიული რეალობაა ასახული გურულების მიერ საწყევრად გადაქცეულ ფორმულაში, როგორცაა „შენ წაი კულმუხეთში“. ბევრმა არ იცის მისი მნიშვნელობა. ტერიტორიის ეთნიკური ათვისებისათვის, ჯერ კიდევ დავით აღმაშენებლის დროს, ჰერეთში ქართველების განსამტკიცებლად საჭირო გამხდარა მოსახლეობის გურიიდან გადმოსახლება. გურულების ჰერეთში გადმოსახლება, როგორც ირკვევა, ნაძალადევი ყოფილა, ვინაიდან ქურმუხის დიდი საყდარი უძველესი დროიდან საინგილოს წმინდა სალოცავია, გურულებს კი საწყევრად აქვთ შემორჩენილი „შენ წაი კულმუხეთში ანუ ქურმუხში“ (*ყულაშვილი 2012*: 157). არ არის გამორიცხული კულმუხეთში ყუმუხეთი იგულისხმებოდეს და არა ქურმუხი, თუმცა წყაროების სიმცირის გამო, ამჯერად ვეღარ დავაზუსტებთ.

ასეთივე სადამსჯელო მნიშვნელობისაა ინგილოური წყევლის ნიმუში „შენი სახლ-კარი ყაზიად იქნეს ან კიდევ „შენამ ყაზიას დეფტარში (ანუ დაფთარში) ჩაღწრე“. საქმე იმაშია, რომ „ყაზიად დეფტარი“ უპატრონოთა სიის წიგნაკია, ხოლო ყაზიად უპატრონოთა უფროსი, რომელიც დაობლებული ბავშვების წამოზრდამდე ვალდებული იყო ეპატრონა მათთვის. ქონებას ყაზიად აღწერდა და წერდა საბუთად ყაზიას დაფთარში. შემდეგ ყველაფერს ჩააბარებდა აფიკონს, რომელიც უპატრონოთა ნათესავი უნდა ყოფილიყო (*როსტიაშვილი 1978*: 196).

ძალიან ხშირია უკუბრუნებელი სნეულების მოხსენიებით მაჭირვებელი ადამიანის დაწყევლა. მაგ: ჩუმად არის ჭირი, გადამდები ავადმყოფობა, ძნელად მოსარჩენი, აქედან წყევლის ფორმაა „თრონთუნამ (თქვენთანა) ჩუმად მოვიდეს; ასეთივეა ხორველად, ხოლერა. „ხორველად მაგივდესყ“ ანუ გაგწყვიტოს ხოლერამო. ყარავად – თვალების ავადმყოფობა, რომლის

დროსაც ბრმავედებიან ხოლმე. აქედან დაწყებულა: ყარავედ გაქ! აზარ – ეპიდემიაა. გაბრაზების დროს შეძახილი „აზარ მოგხტოს!“. წყევლაა: განუკურნებელი სნეულება შეგხვდეს!

ბოლმა, ძროხის ყელის ავადმყოფობაა, იარა ძნელად მოსარჩენი. ვინმეს გაბრაზებისას წყევლით მიმართავენ, „ბოლმა“ და გააწყვეტინებენ ხმას! (*როსტიაშვილი 1978: 19, 40, 225*).

ინგილოური წყევლის მრავალნაირ ფორმებში თითქმის არ გვხვდება ღმერთის ან წმინდანების მოშველიება, თუმცა ამის მიუხედავად სისასტიკე და ეფექტურობა არ აკლია. სახელდობრ, „ამაადინგელო“, ძირფესვიანად მოსასპობო ანუ ამაავარდნელო. „ამააზურკელო“ – დედაბუდიანად გასაქრობო! „ჩალაგებად, ჩოულაგევი“ ნიშნავს ჩაწობას, წესიერად ჩალაგებას. მაგ: ვარცლში პურის ჩალაგებას. გადატანითი მნიშვნელობით კი – ბევრის სიკვდილს ანუ დახოცვას. აქედან წყევლის ფორმაა „თქონამ ჩალაგდევით! ერთ დღე ჩალაგდნენ. ასეთივეა „შენთან ნაჭამი პური ზაირ (შხამი!) იქნების!“ (*როსტიაშვილი 1978: 23, 114, 216*).

დაწყევლის ამსახველი ფორმები საველე მუშაობისას ჩაენიშნეთ, თუმცა ამჯერად მკითხველის გადაძაბვას მოვერიდებით, ვინაიდან ისინი უფრო მრავალფეროვანი იყო, ვიდრე ფიცის ნიმუშები. საერთო ჯამში, ქართულ ყოფაში დაფიქსირებული ფიცისა და წყევლის ფორმულები შეიძლება ერთიანი სისტემის ვარიანტებად განვიხილოთ. თუმცა ინგილოურთან შედარებით დაწყევლის გაცილებით მძიმე ფორმები ახასიათებდა საქართველოს მთიანეთის მოსახლეობას. ცნობილია, რომ სვანურ ფიცს დღესაც არ დაუკარგავს მნიშვნელობა, ხოლო დაწყევლისას მთაში დამნაშავეს არა მარტო ოჯახი და შთამომავლობა, არამედ მისი საქონელიც იწყველებოდა (*დავითაშვილი 2012: 488*).

დასკენის სახით უნდა ითქვას, რომ ძალდატანებით გამაჰმადიანებული საინგილოს მოსახლეობა ქრისტეს სარწმუნოებას არ ჰკარგავდა. წმინდა სახარებაზე

დაფიცება, ზედაშეს და პურის მადლი აქაური ქართველობას მუდმივად ასულდგმულებდა. წყევლა-კრულვა ქრისტიანთათვის მიუღებელი რამეა, მაგრამ ძნელბედობამ, ჯავრის ამოუყრელობამ, მტრისადმი სამაგიეროს გადაუხდელობამ წარმოქმნა დასჯის თავისებური სახეები, რომელიც უარყოფითი ენერჯის განსამუხტავად, პასიური მდგომარეობისა და სისუსტის დასაფარავად გამოიყენებოდა.

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატურა:

- ახალი აღთქმუაჲ 2005 – ახალი აღთქმუაჲ უფლისა ჩუენისა იესო ქრისტესი. თბ., 2005.
- აბულაძე 1973 – აბულაძე ილ. ძველი ქართული ენის ლექსიკონი. თბ., 1973.
- ბარდაველიძე 1961 – ბარდაველიძე ვ. ზაქათაღა, საველე დღიური. დაცულია ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის არქივში.
- ბაქრაძე 1866 – ბაქრაძე დ. საინგილო. გაზ. „დროება“, 1866, №44.
- ბოკუჩავა 1999 – ბოკუჩავა გ. სადღესასწაულო დღეები საინგილოში. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე, 43-ბ, 1999.
- დადიანი, მიქაუტაძე 2009 – დადიანი ე., მიქაუტაძე მ. ფიცილის ფორმულები იმერხეულ დიალექტში. სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, კრ.: თბ., დიდაჭარობა, 2009, მაისი.
- დავითაშვილი 1990 – დავითაშვილი გ. ვაჟა ფშაველა და ქართული ჩვეულებითი სამართალი. „ქართული ჩვეულებითი სამართალი“, კრ. 2, 1999.
- დავითაშვილი 2012 – დავითაშვილი გ. დანაშაული და სასჯელი ქართულ ჩვეულებით სამართალში. თბ., 2012.
- თორია 2003 – თორია ზ. საინგილოში. ჟურნ. „ჯვარი ვაზისა“, №1, 2003.
- კვაშილავა 2013 – კვაშილავა ი. საველე დღიური, დედოფლისწყაროს რაიონი, სოფელი სამთაწყარო. 2013.
- მართლმადიდებლის 2002 – მართლმადიდებლის მცირე ლექსიკონი. თბ., 2002.
- მეტრეველი 2009 – მეტრეველი ვ. ქართული სამართლის ისტორია. თბ., 2009.

- ოქროპირიძე 1989* – *ოქროპირიძე ირ.* ქრისტიანობა საინგილოში და ინგილოთა ყოფა XIX საუკუნის მიმწუხრსა და XX საუკუნის დასაწყისში. ჟურნ. „მნათობი“, №12, 1989.
- როსტია შვილი 1978* – *როსტია შვილი ნ.* ინგილოური ლექსიკონი. თბ., 1978.
- ქართული 1962* – ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი. ტ. VII, თბ., 1962.
- ყულო შვილი 2012* – *ყულო შვილი მ., ყულო შვილი ე.* ჰერეთის (საინგილოს) საერო და სასულიერო პირები. თბ., 2012.
- წმინდა მამათა 2002* – წმინდა მამათა ქადაგებანი. თბ., 2002.
- წმინდა გაბრიელ ეპისკოპოსი 2013* – წმინდა გაბრიელ ეპისკოპოსის ქადაგებებიდან გამოკრებილი სწავლებანი, გაზ. „საპატრიარქოს უწყებანი“, 11-17 ივლისი, 2013.
- ჯანა შვილი 1894* – *ჯანა შვილი დ.* საინგილო, გაზ. „ივერია“, №219, 1894.
- ჯანა შვილი 1867* – *ჯანა შვილი დ.* ვაი, ჭკუისაგან. გაზ. „დროება“, №41-42, 1867.
- ჯანა შვილი 1913* – *ჯანა შვილი დ.* საინგილო. ტფ., 1913.
- Кавказский календарь, 1910*